

ЗВУКИ МОВИ

Розвиток артикуляційного апарату дитини, формування правильної вимови звуків, фонематичного сприйняття та мовного ди- хання є важливими завданнями мовленнєвої роботи з дошкільни- ками.

Ігрові вправи, спрямовані на роботу малюків зі звуками, віді- грають суттєву позитивну роль у вихованні культури мовлення.

У цьому розділі посібника представлений саме такий ігровий матеріал, що стосується роботи малюків зі звуковою стороною, зву- ковим складом слова. Це різноманітні ігри-звуконаслідування, ігри на виявлення наявності чи відсутності заданого звука в слові, добір слів із певним звуком, ігри на коригування фонетичних помилок у словах, на диференціацію м'яких та твердих звуків тощо.

Наведені нижче ігрові вправи, окрім усього іншого, мають на меті допомогти вихователям познайомити малюків зі складами, словами-римами, особливостями звучання слова залежно від наго- лосу в ньому.

Сподіваємось, що педагогам та батькам, які користуватимуться цією книгою, вдасться зацікавити своїх маленьких вихованців піз- навальними та корисними для розвитку їхньої дикції та артикуля- ції веселими скоромовками та чистомовками.

3–4 РОКИ

ГРА «ЗАГУБИЛИСЯ МАЛЯТА»

Обладнання: картки із зображенням корови, кози, вівці та телятка, ко- зенятка, ягнятка.

На початку гри педагог показує дітям картинки та уточнює, які тварини на них зображені. Після цього дорослий нагадує вихован- цям голоси відповідних свійських тварин: корови мукають, кози мекають, а вівці бекають.

Потім педагог розповідає.

В и х о в а т е л ь. Пішли якось прогулятися на лужок корівка з те- лятком, кізка з козенятком та вівця із ягнятком. Поки матусі ла- сували травичею, їхні пустотливі малюки побігли до розташованого

поряд лісу. Забігли в самісіньку гущавину та й злякалися. Аж тут матусі помітили пропажу, розхвилювалися і заходилися кликати своїх малюків.

Корівка каже: «Де ти, моє малятко, рябесеньке телятко? Мене лишило ти саму... Відгукнися, му-у! Му-у! Му-у!»

Кізка каже: «Де, козенятко, ти поділось, де ти, маленьке, загубилось? Десь, мабуть, бродиш ти саме... Вернися, ме-е! Ме-е! Ме-е!»

Вівця каже: «Звірі, люди! Моє ягнятко зникло любе! Ягнятко, озвися, прошу тебе! Бе-е! Бе-е! Бе-е!»

Під час гри діти, на прохання педагога, повторюють виразно та чітко всі звуконаслідування — голоси тварин, «допомагаючи» корові, козі та вівці кликати своїх дитинчат.

Вихователь. І малюки почули голоси своїх мам, побігли, та й самі відгукнулися.

Педагог зауважує, що дитинчата ще маленькі й що їхні голосочки більш тоненькі, а не такі, як у їхніх мам. Діти ще раз повторюють усі звуконаслідування по черзі, вимовляючи їх іншим тембром, більш високими голосами.

Наприкінці гри дорослий повідомляє, що всі: і теля, і козеня, і ягнятко — знайшли дорогу назад, і ця історія закінчилася щасливо.

ГРА «ХТО В КОРОБЦІ?»

Обладнання: дрібні іграшки, що зображують свійських птахів (півник, курка, качка, гусак).

Педагог приносить у групу коробку, у якій лежать іграшки, і звертається до дітей:

У цій коробці — вір не вір,
Зібрався весь пташиний двір:
Свійських птахів тут є багато,
Чи знаєте ви їх, малята?
Ну, звісно, якщо знаєте —
За голосом впізнаєте!

Вихователь дістає по черзі іграшки й загадує дітям загадки про відповідних птахів. Діти називають птахів і також вправляються у звуконаслідуванні, імітуючи пташині голоси.

Матеріал для гри:

Хто пісеньку співав дзвінку, улюблену: «Кукуріку!»? (*Півник.*) Як співає півник? («Кукуріку!»)

А хто, знайшовши зернятко, все промовляє: «Ко-ко-ко!»? (*Курочка.*) Що каже курочка? («Ко-ко-ко!»)

Хто добре плаває в ставках чи в ночвах і каже: «Ках-ках-ках!»? (Качечка.) Як кричить качечка? («Ках-ках-ках!»)

Хто стоїть гордо на ногах й гелґоче гучно: «Га-га-га!»? (Гусак.) Покажіть, як кричить гусак? («Га-га-га!»)

Під час гри вихователь стежить за тим, щоб малюки вимовляли всі задані звуконаслідування чітко, виразно, правильно.

ГРА «КОТЯЧА РОДИНА»

Обладнання: два великі й два маленькі іграшкові котики.

Дорослий ставить перед дітьми іграшки і пояснює, що це — котяча родина: котик-тато, кицька-мама та двоє їхніх дитинчат — маленьких кошенят.

Вихователь. Дітки, ви знаєте, як розмовляють між собою котики, що вони роблять? (Нявкають.) Правильно. Але кожний член котячої сім'ї нявчить дещо по-своєму. Наприклад, кіт-тато нявчить поважно. Як нявкає котик-тато? (Діти промовляють звуконаслідування «Няв!», знижуючи тембр голосу.) У лагідної кицьки-мами тонший голосок та вищий. Як нявкає кицька-мама? (Малята «нявчать» звичайним голосом.) А малі дітки-кошенята вміють нявчати зовсім тонесенько. Покажіть, як нявкають кошенятка! (Вихованці вимовляють «Няв! Няв!» високим голоском, тоненько.)

Після цього проводять наступний етап гри: малята по черзі стають перед групою й імітують звуконаслідування когось із «котячої родини». Решта дітей відгадують, хто саме подав свій голосок — кіт, кішечка чи їхні дитинчата, і показують відповідні іграшки.

ГРА «ЦУЦЕНЯ»

Обладнання: іграшковий песик.

Педагог показує іграшкового песика й звертається до дітей із такими словами:

Вдалось навчитись цуценяті
 Гарчати, як собака-тато,
 Тепер воно вже не пищить,
 А, як дорослий пес, гарчить.
 І чути всім, хто йде повз двір,
 Його дзвінке гарчання: «Р-р-р!»

Малята, як гарчить цуценятко? (Діти, вправляючись у заданому звуконаслідуванні, чітко та протяжно вимовляють звук [р].) Діти, послухайте, будь ласка, слова, які я буду називати.

Якщо ви почуєте у якомусь слові «ричання» песика, плесніть, будь ласка, у долоньки. А якщо не почуєте — сидіть собі тихесенько та слухайте далі.

Педагог читає слова виразно й чітко, роблячи між ними паузи та інтонаційно виокремлюючи звук [р] у кожному слові, де він наявний. Діти виконують ігрове завдання: уважно слухають усі слова та відзначають наявність заданого звука плесканням у долоньки.

Словесний матеріал для гри.

Двір, риба, будка, корова, собака, ворота, паркан, комора, миска, дружба, вартувати, сторожити, спати.

ГРА «ЖУК ЧИ КОМАРИК?»

Обладнання: роздатковий матеріал — картки із зображенням жука та комара.

Педагог роздає дітям картки, уточнює, які істоти зображені на них, та пояснює.

Вихователь. І жук, і комарик — комахи, вони друзі, обидва літають, ось тільки голоси різні мають. Жук у польоті гуде: «Ж-ж-ж!», а комарик пищить: «З-з-з!»

Малюки на прохання дорослого чітко повторюють відповідні звуконаслідування та пояснюють, яке з них кому належить. Після цього вихователь пропонує дітям послухати ряд слів (імен) та визначити, чий голос (жука чи комарика) чути в кожному з них. Малята уважно слухають слова, що їх називає педагог. Якщо вони чують в імені звук [ж], то показують картку із зображенням жука, а якщо — звук [з], то показують картку, на якій намальований комар.

Словесний матеріал для гри.

Жанна, Зіна, Зоя, Жора, Захар, Назарко, Сніжана, Женя.

Кожне слово під час гри дорослий має вимовляти дуже чітко та досить повільно, виокремлюючи потрібний звук. Помилки, яких припускаються під час гри малюки, одразу виявляють і виправляють.

ГРА «ВИЗНАЧ СЛОВО ДОВШЕ ТА КОРОТШЕ»

Вихователь. Малята, ви, напевно, помітили, що в наших дівчаток різні кіски — у когось довші, у когось коротші. Слова так само мають різну довжину, різну тривалість, тобто є слова короткі, а є схожі на них, але вони довші: довше вимовляються і довше звучать.

Дорослий наводить дітям приклади схожих (споріднених) слів із різною кількістю складів: гриб — грибочок; хата — хатинька; зайча — зайченятко тощо та разом із малятами з'ясовує, яке зі слів, що утворюють дану пару, коротке, а яке — довге.

Після цього діти самі визначають в інших подібних парах слів, що їх називає педагог, довше та коротше слово.

Словесний матеріал для гри.

Морква, морквинка. (*Коротше слово — «морква», а довше — «морквинка».*)

Вазочка, ваза. (*Коротше слово — «ваза», а довше — «вазочка».*)

Лісочок, ліс. (*Коротше слово — «ліс», а довше — «лісочок».*)

Дівча, дівчатонько. (*Коротше слово — «дівча», а довше — «дівчатонько».*)

Під час гри малята повинні повторювати наведені пари слів самостійно, повільно або по складах та уважно прислуховуватися до звучання кожного з них.

ГРА «ЩО НАКАРКАЛИ ВОРОНИ?»

Обладнання: картинка із зображенням ворони.

Педагог показує дітям картинку і пояснює, що на ній зображені ворони, пташки, які голосно каркають.

Вихователь

Де б не були ворони, всюди
Гортанне каркання їх чути,
Лиш прилетять — і вже «базар»:
Лунають крики їх: «Кар! Кар!»

Діти впродовж хвилини зображують «ворон»: змахують руками, голосно та виразно каркаючи. Після цього вихователь пропонує дітям послухати різні слова та знайти серед них ті, у яких чітко чути воронячий голос (наявний склад [-кар]).

Малята виконують ігрове завдання, чітко повторюючи кожне «вороняче» слово слідом за педагогом.

Словесний матеріал для гри.

Картопля, картина, малина, Макар, карамель, дівчинка, макарони, Карпати, зайчик, карий, картон, кава, картуз, карниз, вікно, шкарпетка, казка.

Педагог стежить за правильністю виконання завдання та чіткістю вимови сонорного звука [p] у складах.

ГРА «ДОПОМОЖИ ШУРІ»

Обладнання: лялька, ілюстрований матеріал.

Дорослий показує дітям ляльку і розповідає:

Вихователь. Знайомтесь, малята: це — дівчинка Шура. Шура ще зовсім маленька, тому вона поки що не всі слова навчилася вимовляти правильно. Наприклад, Шурі ще не вдається добре вимовляти слова із звуком «ш». Коли її запитують: «Як тебе, дівчинко, звати?», вона відповідає: «Сура».

Давайте послухаємо нашу маленьку Шуру і спробуємо зрозуміти, які слова вона хоче нам сказати, та допоможемо їй виправитися.

Діти заслуховують слова з фонетичними помилками, які називає їм педагог, та коригують їх, промовляючи правильно.

Словесний матеріал для гри.

Сапка (шапка), масинка (машинка), лосатко (лошатко), дус (душ), суба (шуба), каса (каша), станці (штанці), снурки (шнурки), кисеня (кишеня), капелюсок (капелюшок), стори (штори), соколадка (шоколадка), сиска (шишка), сарфик (шарфик).

Якщо малята вагаються і не можуть зрозуміти, яке саме слово вимовляє вихователь, зображаючи «Шуру», він показує їм картинку-підказку, на якій зображено відповідний предмет.

ГРА «ЯК ВЕДМЕДИК МИШКО ТА МИШКА ПІСЕНЬКУ СПІВАЛИ»

Обладнання: іграшкові ведмедик та мишка.

Вихователь. Діти, послухайте, будь ласка, одну цікаву історію.

Жили собі в лісі по сусідству ведмедик Мишко та мишка-сіроманка. Вони часто вели бесіду між собою. Ведмедик говорив гучним, низьким голосом. А мишка відповідала йому високим, тонесеньким голосочком. Одного разу Мишко запропонував мишці заспівати разом пісеньку. «Як же ми заспіваємо з тобою, друже,— відповіла сіроманка,— якщо ми жодної пісні не знаємо?» «А ми заспіваємо без слів,— відповів Мишко.— Ось так...» І став наспівувати: «Ла, ла-ла, ла-ла-ла...» Як співав ведмедик Мишко? (Діти відтворюють звуки відповідним тембром голосу, вимовляючи твердий звук [л].) «Добре,— згодилася на те мишка і підхопила: ля, ля-ля, ля-ля-ля!» Як співала мишка? (Малята повторюють «пісеньку Мишки», вимовляючи м'який [л].) Мишко, відчувачи,